

www.ketab.ir

شیرخانی، علی، ۱۳۳۵ -

تحولات حوزه‌ی علییه‌ی قم پس از پیروزی انقلاب اسلامی

تألیف: علی شیرخانی، عباس زارع

تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۴.

۳۲۰ ص. - مصور، مرکز اسناد انقلاب اسلامی ۳۴۲.

جمهوری اسلامی ایران: (۴).

ISBN 964-419-046-7 ریال: ۲۵۰۰۰

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیا.

۱. حوزه علییه قم. الف: زارع، عباس. ب. مرکز اسناد انقلاب اسلامی. ج. عنوان.

۲۹۷/۰۷۱۰۵۵۱۲۸

BP ۷/۳۷/ش ۹۵۳

۸۳۳۳۲۳۱م

کتابخانه ملی ایران

انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

عنوان: تحولات حوزه‌ی علمیه قم پس از پیروزی انقلاب اسلامی

تدوین: علی شیرخانی - عباس زارع

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۸۴

شمارگان: ۲۵۰۰ قیمت: ۲۵۰۰ تومان

حروف چینی و لیتوگرافی: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۷-۰۴۶-۴۱۹-۹۶۴

ISBN: 964- 419- 046- 7

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبروی پست‌بنزین اسدی، پلاک ۲۰۹۳.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی. صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۱۱۱۹۳ تلفکس: ۲۲۱۱۱۷۳

www.irdc.org

نمایندگی‌های فروش در تهران:

- خ انقلاب اسلامی، خ ۱۲ فروردین، تلفن: ۶۲۶۰۱۲۶، بخش روایت
- بخش کوهسار: خ انقلاب اسلامی، خ اردیبهشت، تلفن: ۶۴۹۴۵۴۱
- خ انقلاب اسلامی، تلفن: ۶۲۱۰۲۰۳، کتابفروشی دانشکده حقوق دانشگاه تهران
- شبکه اندیشه: م انقلاب اسلامی، ابتدای خ آزادی، تلفن: ۶۹۲۵۱۲۷
- خ انقلاب اسلامی، بین فرصت و رامسر، تلفن: ۸۸۲۵۳۸۶، کتابفروشی میزان
- مرکز صریح: خ انقلاب اسلامی، مقابل در دانشگاه تهران، تلفن: ۶۹۵۴۱۰۸
- م فردوسی، خ سپهبد قزوینی، تلفن: ۸۸۹۷۸۱۴، روایت فتح
- بخش مقدار: الفسریه، ۱۵ متری اول، تلفن: ۰۹۱۲۳۰۵۷۷۱۵
- خ شریعتی، قبل از پل سید خندان، تلفن: ۸۵۰۵۵۱۳-۱۵، فرهنگسرای اندیشه
- کتاب ما، خ شریعتی، نرسیده به میدان قدس، تلفن: ۲۲۱۶۰۰۷۸
- خ پاسداران، خ زمره، تلفن: ۲۸۵۶۱۲۲-۵، نشر فرهنگ و معارف اسلامی
- کتابفروشی سافدوش، خ پاسداران، بوستان دوم، تلفن: ۲۹۲۹۷۶۱-۲

فهرست مطالب

۱۳	 مقدمه
	فصل اول:
۱۵	 چهارچوب نظری
	فصل دوم:
۲۹	 نگاهی گذرا به تاریخچه‌ی حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۳۱	 آیت‌الله حائری یزدی مؤسس حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۳۴	 زعامت آیت‌الله بروجردی بر حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۳۶	 حوزه‌ی علمیه‌ی قم پس از رحلت آیت‌الله بروجردی
	فصل سوم:
۴۱	 تشکیلات ساختاری - اداری
۴۱	 حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۴۳	 تحولات تشکیلاتی و مدیریتی حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۴۳	 شورای مدیریت حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۴۶	 برنامه‌های درسی
۴۷	 سیر تاریخی تشکیل شورای عالی و مدیریت حوزه
۴۹	 سمینار بررسی مسایل حوزه
۵۱	 آغاز برنامه‌ی جدید
۵۴	 اساس‌نامه‌ی شورای عالی حوزه‌ی علمیه
۵۵	 بودجه‌ی حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۵۸	 استقلال مالی حوزه
۶۰	 وصول و پرداخت وجوه شرعی
۶۴	 روش پرداخت
۶۵	 زمان تقسیم و توزیع
۶۶	 میزان اتلاف وقت

۶۶	سطوح حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۶۶	مراجع تقلید
۶۹	علماء و مدرسان
۷۰	توده‌ی طلاب
۷۱	تبلیغات و حوزه‌ی علمیه
۷۴	اهداف
۷۵	آموزش
۷۵	گروه‌های آموزشی
۷۶	مواد آموزشی
۷۸	اهداف طرح هجرت
۷۸	ویژگی‌های طرح
۸۲	تبلیغات خارج از کشور
۸۴	آمار و اطلاعات تبلیغی حوزه
۸۵	امور بهداشتی و درمانی حوزه‌ها
۸۶	مرکز خدمات حوزه‌های علمیه
۸۷	بیمه‌ی درمانی طلاب
۸۹	صندوق قرض الحسنه‌ی امام خمینی
۹۰	تعاون مرکز خدمات حوزه‌های علمیه
۹۱	کمسیون امداد و حوادث
۹۲	مدیریت امور مرحومان و معمرین
۹۲	مدیریت مسکن مرکز خدمات حوزه‌های علمیه
۹۶	مدارس حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۹۸	تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی
۱۰۰	مدارس علمیه‌ی خواهران
۱۰۱	جامعه‌الزهره
۱۰۲	تشکیلات جامعه‌الزهره(س)
۱۰۲	بخش‌ها و برنامه‌ها
۱۰۴	مرکز جهانی علوم اسلامی
۱۰۹	معاونت امور شهرستان‌ها
۱۱۰	الف) بخش جذب و گزینش اساتید

۱۱۱	ب) بخش امتحانات.....
۱۱۱	ج) بخش پذیرش طلاب مبتدی.....
۱۱۱	د) بخش انتقالات.....
۱۱۴	ه) بخش بایگانی.....
۱۱۲	شیوه‌ی پذیرش و گزینش طلاب.....
۱۱۴	شرایط سنی.....
۱۱۵	امتحان ورودی.....
۱۱۵	تحقیق و بررسی سوابق.....
۱۱۶	ضرورت وجودی معاونت آمار و بررسی.....
۱۱۸	ضرورت کامپیوتری کردن خدمات در تشکیلات حوزوی.....

فصل چهارم:

۱۲۱	تحولات آموزشی و پژوهشی.....
۱۲۱	حوزه‌ی علمیه‌ی قم.....
۱۲۳	پیشینه‌ی آموزش اسلامی.....
۱۲۶	شیوه‌ی آموزش اسلامی.....
۱۲۶	الف - مکتب.....
۱۲۸	ب - مدارس علمیه.....
۱۲۹	نظام آموزشی مدارس علمیه.....
۱۲۹	اهداف و غایات نظام آموزشی حوزه.....
۱۳۰	سبک و محتوای آموزش‌های حوزوی.....
۱۳۱	شیوه‌های آموزش.....
۱۳۲	گزینش و پذیرش طلاب.....
۱۳۳	مراحل تحصیل در حوزه‌های علمیه.....
۱۳۵	شیوه‌های تدریس در درس‌های مقدمات و سطح.....
۱۳۶	شیوه‌های تحصیل در دوره‌ی مقدمات و سطح.....
۱۳۸	شیوه‌های تدریس درس خارج.....
۱۳۸	اول: از نظر شکل درس.....
۱۳۸	دوم: از نظر محتوا و کیفیت درس.....
۱۳۸	سوم: از نظر خصوصیات درس.....

شبهه‌های مباحثه‌ی درس	۱۵۱
۱- روش روخوانی	۱۵۲
۲- روش تقریر	۱۵۲
۳- روش نقد و بررسی	۱۵۲
۴- روش تحقیق جمعی	۱۵۲
۵- روش پیش مباحثه	۱۵۲
نشریات و انتشارات حوزه‌ی علمیه‌ی قم	۱۵۵
۱- مطبوعات	۱۵۷
ویژگی‌های نشریات حوزه	۱۵۹
۲- انتشارات	۱۶۱
الف - انتشارات در راه حق	۱۶۲
ب - انتشارات دارالقران الکریم	۱۶۳
ج - مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه‌ی علمیه‌ی قم	۱۶۴
د - دفتر انتشارات اسلامی	۱۶۴
ه - انتشارات‌های وابسته به دفتر آیت‌الله سیستانی	۱۶۵
مؤسسات جدید آموزشی و پژوهشی در حوزه	۱۶۶
الف - مدرسه‌ی عالی تربیتی و قضایی طلاب قم (دانشگاه قم)	۱۶۷
ب - مؤسسه‌ی در راه حق	۱۶۹
تاریخچه‌ی فعالیت	۱۶۹
اهداف مؤسسه	۱۷۰
عمل کرد مؤسسه	۱۷۰
ج - پژوهشکده‌ی حوزه و دانشگاه	۱۷۱
زمینه‌های تأسیس	۱۷۱
تشکیلات دفتر همکاری حوزه و دانشگاه	۱۷۲
اهداف پژوهشکده	۱۷۳
د - مرکز تربیت مدرس حوزه‌ی علمیه‌ی قم	۱۷۵
مدیریت مرکز تربیت مدرس	۱۷۶
آمار دانشجویان دوره‌های مختلف	۱۷۶
ارتباط با وزارت فرهنگ و آموزش عالی و سایر نهادها	۱۷۷
ه - مؤسسه‌ی آموزشی و پژوهشی امام خمینی	۱۷۸

۱۷۸	تاریخچه‌ی فعالیت
۱۷۹	اهداف
۱۷۹	محور فعالیت
۱۸۰	و - دانشگاه مفید
۱۸۰	اهداف دانشگاه
۱۸۱	گروه‌های آموزشی و پژوهشی
۱۸۱	ز - مؤسسه‌ی آموزش عالی باقر العلوم (ع)
۱۸۱	اهداف مؤسسه
۱۸۲	حوزه‌های فعالیت مؤسسه‌ی آموزش عالی باقر العلوم (ع)
۱۸۵	الف - فصل‌نامه‌ی علوم سیاسی
۱۸۶	ب - کتاب‌خانه‌ی مرکزی
۱۸۷	ج - واحد اطلاع رسانی (رایانه‌ای)
۱۸۷	ح - مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی
۱۸۷	تاریخچه‌ی فعالیت
۱۸۸	اهداف مرکز تحقیقات
۱۸۸	معاونت پژوهشی
۱۸۹	واحدهای تحت پوشش مرکز
۱۹۷	آموزش زبان‌های خارجی در حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۱۹۸	آموزش زبان انگلیسی
۱۹۸	آموزش طلبه - دانشجویان
۱۹۹	آموزش آزاد
۱۹۹	آموزش زبان عربی
۲۰۱	آموزش زبان فرانسه
۲۰۱	مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی
۲۰۱	آموزش رایانه
۲۰۱	انگیزه تأسیس
۲۰۲	اهداف مرکز
۲۰۴	بخش‌های مختلف مرکز
۲۰۶	برگزاری نمایش‌گاه
۲۰۸	چگونگی مواجهه با پرسش‌های جدید

۲۰۹	اهداف مرکز
۲۰۹	پاسخ به سؤالات و شبهات دینی
۲۱۰	کانون گفتمان دینی
۲۱۰	سایت اندیشه‌ی قم
۲۱۰	مجله‌ی صباح
۲۱۰	حلقه‌های نقد
۲۱۰	آسیب‌شناسی مطبوعات
۲۱۱	آثار مرکز
۲۱۱	سخن پایانی فصل

فصل پنجم:

۲۱۳	کارکردهای حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۲۱۶	سیاست‌ها و برنامه‌ها
۲۱۷	اسلامیت نظام
۲۲۰	سیاست‌های فرهنگی
۲۲۳	دیدگاه‌های اقتصادی
۲۲۵	دیدگاه‌های سیاسی
۲۲۷	کارکردهای فرهنگی حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۲۳۰	کارکرد اجتماعی حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۲۳۵	کارکرد سیاسی حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۲۳۸	کارکرد اقتصادی حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۲۳۹	نتیجه‌گیری
۲۴۱	ضمائم
۳۳۷	تصاویر

مقدمه

از آغاز پیدایش حوزه‌های علمیه‌ی دینی در ایران تا به امروز، این مراکز علمی و فرهنگی سهم قابل توجهی در شکل‌گیری و نهادینه کردن تحولات اجتماعی داشته‌اند. اوج این تأثیرگذاری فرهنگی را در سالیان آغاز نهضت امام خمینی تا پیروزی انقلاب اسلامی می‌توان به روشنی احساس کرد.

نخبگان و اندیشمندان حوزه‌های علمیه، بویژه حوزه‌ی علمیه‌ی قم با تلفیق علوم و معارف اسلامی با دانش روز به‌خصوص در حیطه‌ی علوم انسانی، منشأ تأثیرات فراوانی در جامعه‌ی ایرانی شدند. عرضه‌ی فرهنگ ناب اسلامی از سوی حوزه‌ی علمیه که برپایی نظام اسلامی را در برنامه‌ها و فعالیت‌های خالصانه و تلاش‌گرانه‌ی خود داشت، با پیروی فداکارانه‌ی توده‌های مردم روبه‌رو شد. رهبری بی‌نظیر امام خمینی در مدیریت این روی‌کرد سیاسی و مجموعه‌ی عوامل ذکر شده، انقلاب شکوهمند اسلامی را در میان تعجب جهانیان و نیروهای سیاسی غیراسلامی داخلی، خلق کرد.

البته بحث درباره‌ی نقش حوزه‌های علمیه در توسعه و فرهنگ سیاسی کشور از مباحث مهمی می‌باشد که نیازمند تحقیقات وسیع در این قلمروست؛ اما آنچه در پژوهش حاضر قابل تأمل است، تطبیق شرایط حوزه‌ی علمیه‌ی قم با شرایط سیاسی و اجتماعی عصر روشن‌گری نهضت امام خمینی است که توانست با توجه به نیاز زمان، از زبانی متناسب با زمان استفاده کند. به‌یقین، قرارگرفتن در شرایط ایده‌آل، مستلزم برخورداری از پشتوانه‌ی محکم ساختاری و اداری است، اما در وضعیت کنونی و در مرحله‌ی گذار که انقلاب اسلامی عهده‌دار رسالتی عظیم و جهانی است، این سؤال پیش آمده که حوزه‌های علمیه، به‌خصوص حوزه‌ی علمیه‌ی قم تا چه اندازه خود را با

وضعیت کنونی سازگار نموده است؟ آیا تحولات پیش آمده در حوزه‌ی علمیه پس از پیروزی انقلاب اسلامی عمل کرد حوزه را بهبود بخشیده است؟ کتاب حاضر، فرایند و روند بهینه‌سازی شرایط ساختاری، اداری، آموزشی و پژوهشی را تشریح کرده است تا شاهد تطبیق شرایط کلی حوزه و میزان تأثیرگذاری آن بر تحولات کنونی و آینده‌ی جامعه‌ی اسلامی باشیم.

آیا توسعه‌ی نهادهای آموزشی و پژوهشی این امکان را برای حوزه ایجاد کرده تا بتوان و قدرت بیش‌تری در عرصه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی حضور داشته باشد یا این‌که بی‌هدف و صرفاً به منظور ایجاد تغییرات، اقدام کرده است؟ در هر صورت این تغییرات باید به منظور هماهنگی زیرمجموعه‌های مختلف با سیاست کلی حوزه‌ی عملیه ایجاد شود. چنین برنامه‌ریزی معمولاً معطوف به مدیریت معقول و کارآمد است. مرکز اسناد انقلاب اسلامی در راستای تحقق اهداف انقلابی و علمی خود، ضمن قراردادن موضوع تحولات حوزه‌ی علمیه‌ی قم پس از پیروزی انقلاب، در کارهای پژوهشی خود، امیدوار است با فراهم آوردن کتاب فوق، گام دیگری در پیش‌برد اهداف خویش برداشته باشد.

در پایان ضمن تشکر از مؤلف محترم، از تلاش‌های معاون محترم پژوهشی، جناب آقای دکتر غلامرضا خواجه‌سروی، مدیر محترم بخش تحقیق، آقای اکبر اشرفی، مدیر و کارشناس محترم گروه تاریخ، آقایان علی کردی و دکتر علیرضا سلطانی و زحمات همکاران پرتلاش در معاونت محترم انتشارات که سعی وافری در ارائه‌ی بهینه‌ی این اثر داشتند، قدردانی می‌شود.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی